

Omatoimikirjastot 2022: Joustavuutta ja tasa-arvoa

LSAVIn ja AKEn omatoimikirjastopäivä
Porissa 16.11.2023

Aluehallintovirasto
Regionförvaltningsverket

 @AVItwiittaa

“

Tilojen ja kokoelmien käyttö on tehostunut, laajemmat aukioloajat palvelevat paremmin kansalaisia. Asiakkaiden omatoimisuus vaikuttaa entistä enemmän myös kirjaston palvelukulttuuriin ja tapoihin.

Aluehallintovirasto

Selvitys omatoimikirjastoista – miksi ja mitä?

- Omatoimikirjastot yleistyneet nopeasti 2015 ja 2019 selvitysten jälkeen – kokonaiskuvan päivitys oli tarpeen
- Omatoimeen myönnetty vuosien varrella paljon valtionavustuksia
- Kysely kirjastoille tehtiin joulukuussa 2022, vastaajina 90% manner-Suomen kunnista.
- Tavoitteena jakaa parhaita käytäntöjä ongelmien ratkaisussa, tarkastella miten kirjastot ovat omatoimikirjastoja kehittäneet ja ennakoida omatoimisuuden uusia näkymiä.

“

Valtakunnallisesti katsoen kysymys on kirjastopalvelun saatavuudesta, joka nyt toteutuu epätasaisesti riippuen siitä, missä kunnassa sattuu asumaan.

Aluehallintovirasto

Valtionavustukset omatoimikirjastoille

- Tavoitteena kirjastopalvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden lisääminen.
  - Valtionavustus omatoimeen ei saa vähentää asiakaspalveluaikaa tai kirjaston henkilöstöresursseja.
  - Omatoimi on nähtävä lisäpalveluna, joka lisää kirjastojen saavutettavuutta ja palveluja.
- Omatoimikirjastohankkeille on myönnetty 2014–2022 **runsaat kolme miljoonaa euroa** valtionavustuksia.
  - Avustettuja hankkeita 175
  - Kolme kuntaa neljästä toteuttanut omatoimikirjaston valtionavustuksella.
- Esim. Pohjois-Satakunnan kiertueen 3 kirjastoa olivat jo hyötäneet avustuksista ja yksi kunta vielä hyppäämässä kelkkaan! Oli hieno nähdä avustusten vaikutus.

Valtionavustukset omatoimikirjastohankkeisiin jatkossa

- **Hallitusohjelma s. 92:** *"Kirjastopalveluiden saavutettavuudesta huolehditaan hyödyntäen myös omatoimilainausta ja kirjastoautoja."*
- **Hakuilmoitus 2022:** *"Omatoimiseen kirjastopalveluun voidaan myöntää rahoitusta, jos hanke parantaa kirjastopalvelujen saatavuutta ja omatoimikirjaston toiminnan monimuotoisuutta. Omatoimisen kirjastopalvelun kehittämiseen voidaan myöntää avustusta vain, jos kirjasto kehittää palvelua ensimmäistä kertaa tai jos kirjasto kehittää edelleen jo toteutettua omatoimipalvelua/konseptia."*

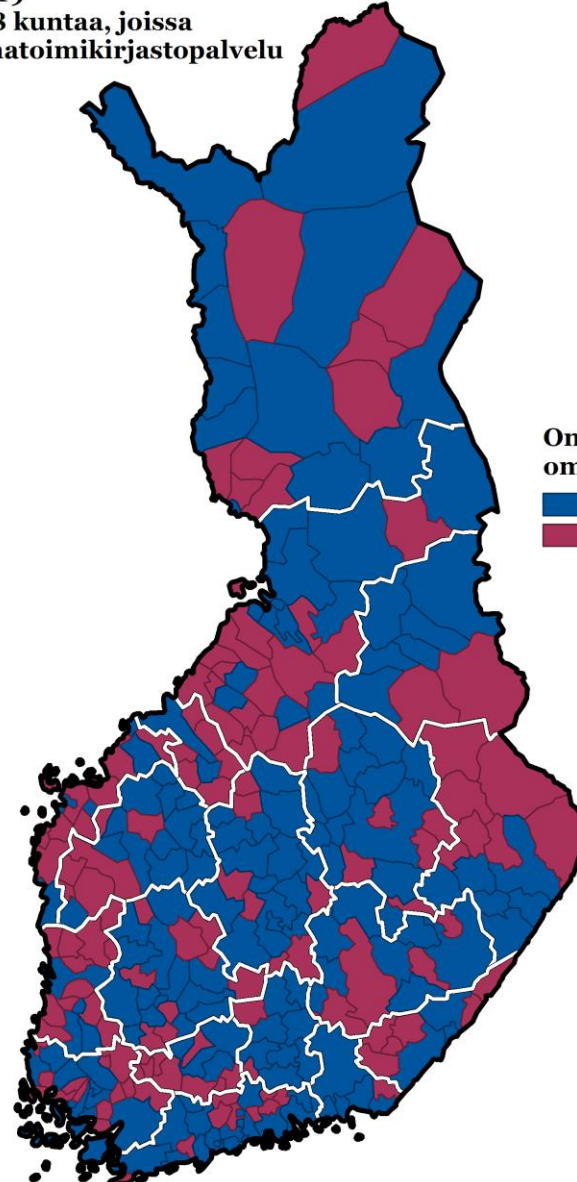

Omatoimikirjastot Suomessa

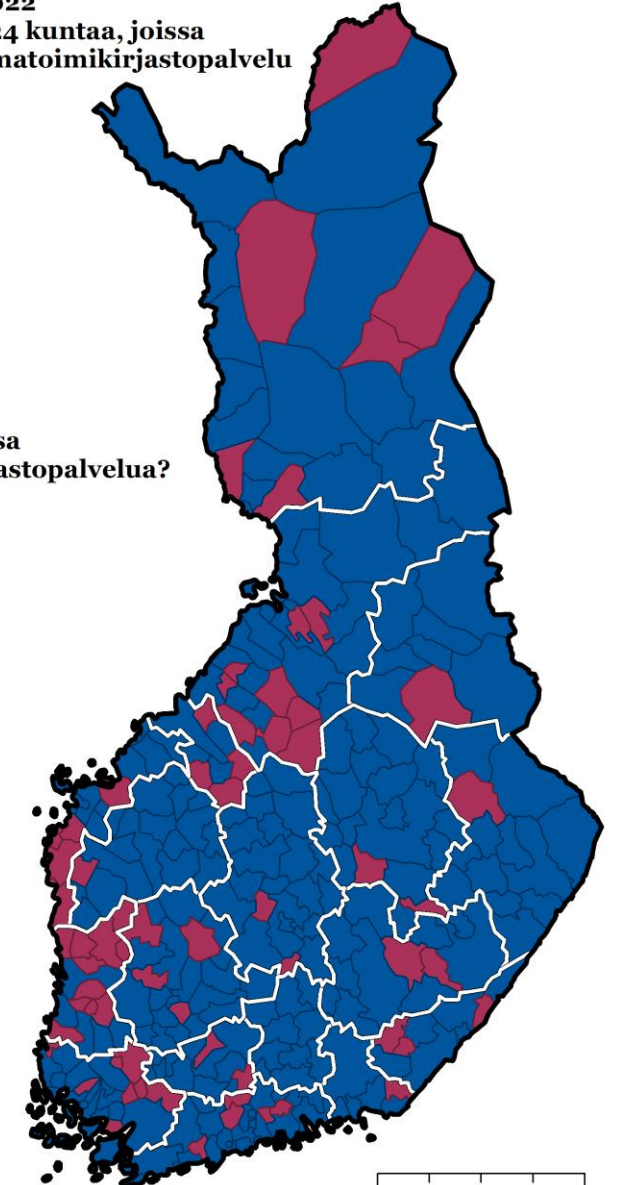
- Kolmessa kunnassa neljästä omatoimikirjasto.
- Kaksi kolmesta kunnasta, jossa ei vielä ole omatoimikirjastoa, aikoo ottaa sen käyttöön seuraavan viiden vuoden aikana.
- Omatoimituntien osuus kaikista aukiolotunneista on jo 47 %.

Omatoimikirjastot Manner-Suomessa

2019
158 kuntaa, joissa
omatoimikirjastopalvelu

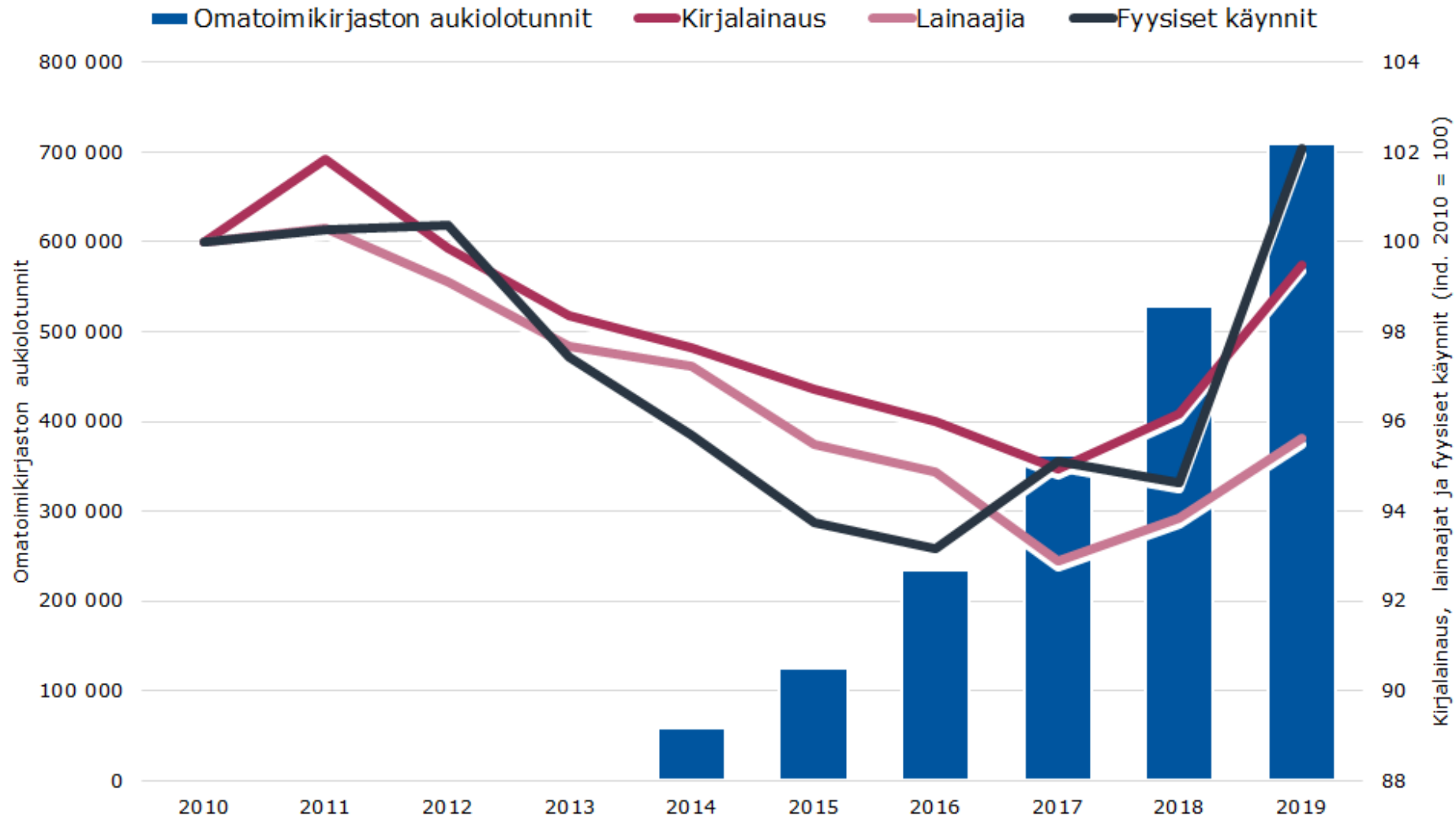
2022
224 kuntaa, joissa
omatoimikirjastopalvelu

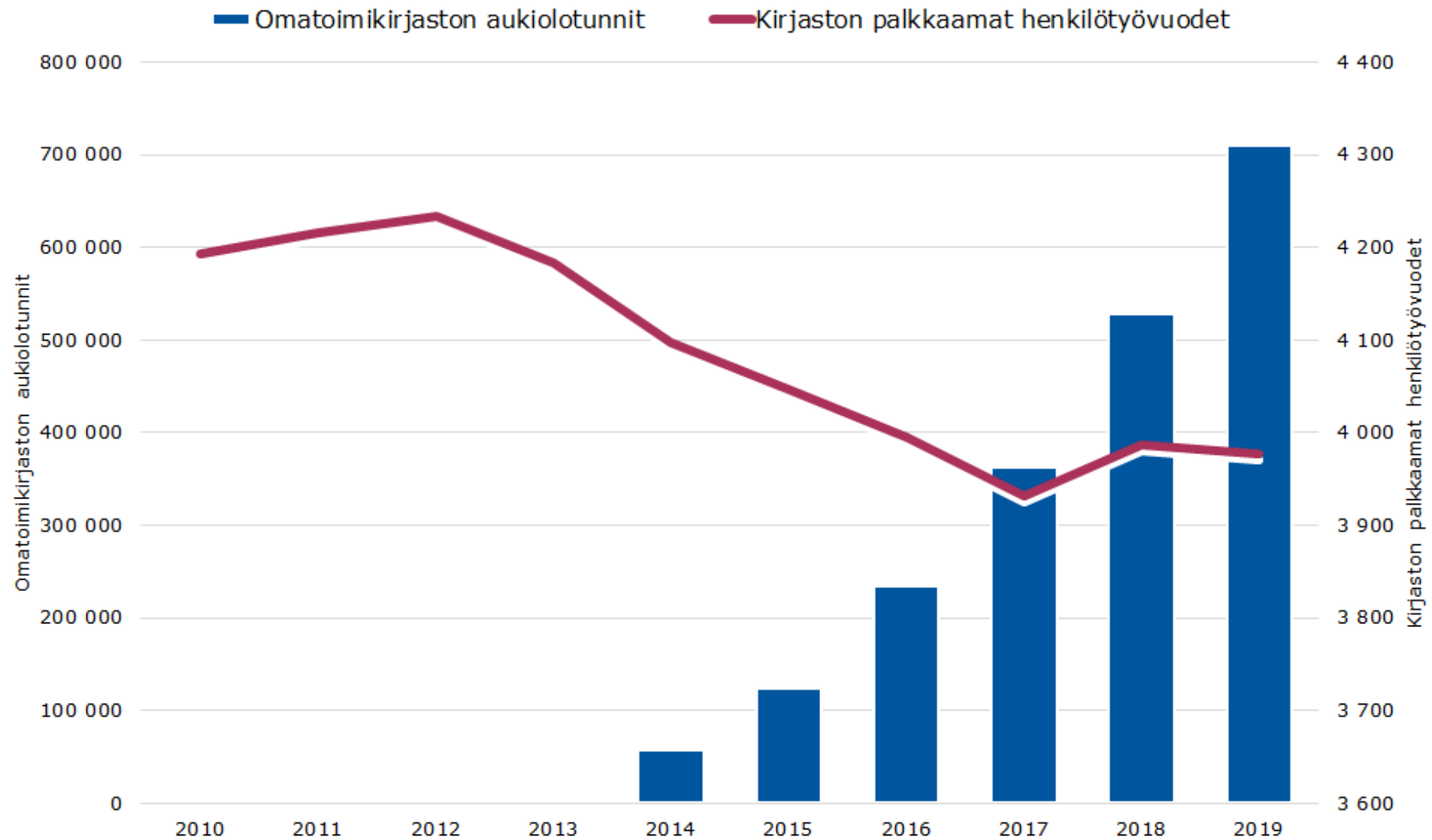
Onko kunnassa
omatoimikirjastopalvelua?

■ Kyllä
■ Ei

Omatoimikirjaston aukiolotuntien, kirjalainauksen, lainaajien ja fyysisten käyntien kehitys 2010–2019 (lainaajat, kirjalainaus ja käynnit: indeksi 2010 = 100)

Omatoimikirjaston aukiolotunnit ja kirjaston henkilötyövuodet 2010–2019

“

Omatoimi on tärkeä asia käyttäjille ja sitä arvostetaan.

Epäilyttävät kommentit on annettu ennen kuin omatoimi on otettu käyttöön. Kun palvelu on otettu käyttöön, on vastaus ollut ”melkein pelkästään positiivisia” tai pelkästään kiitollisia”.

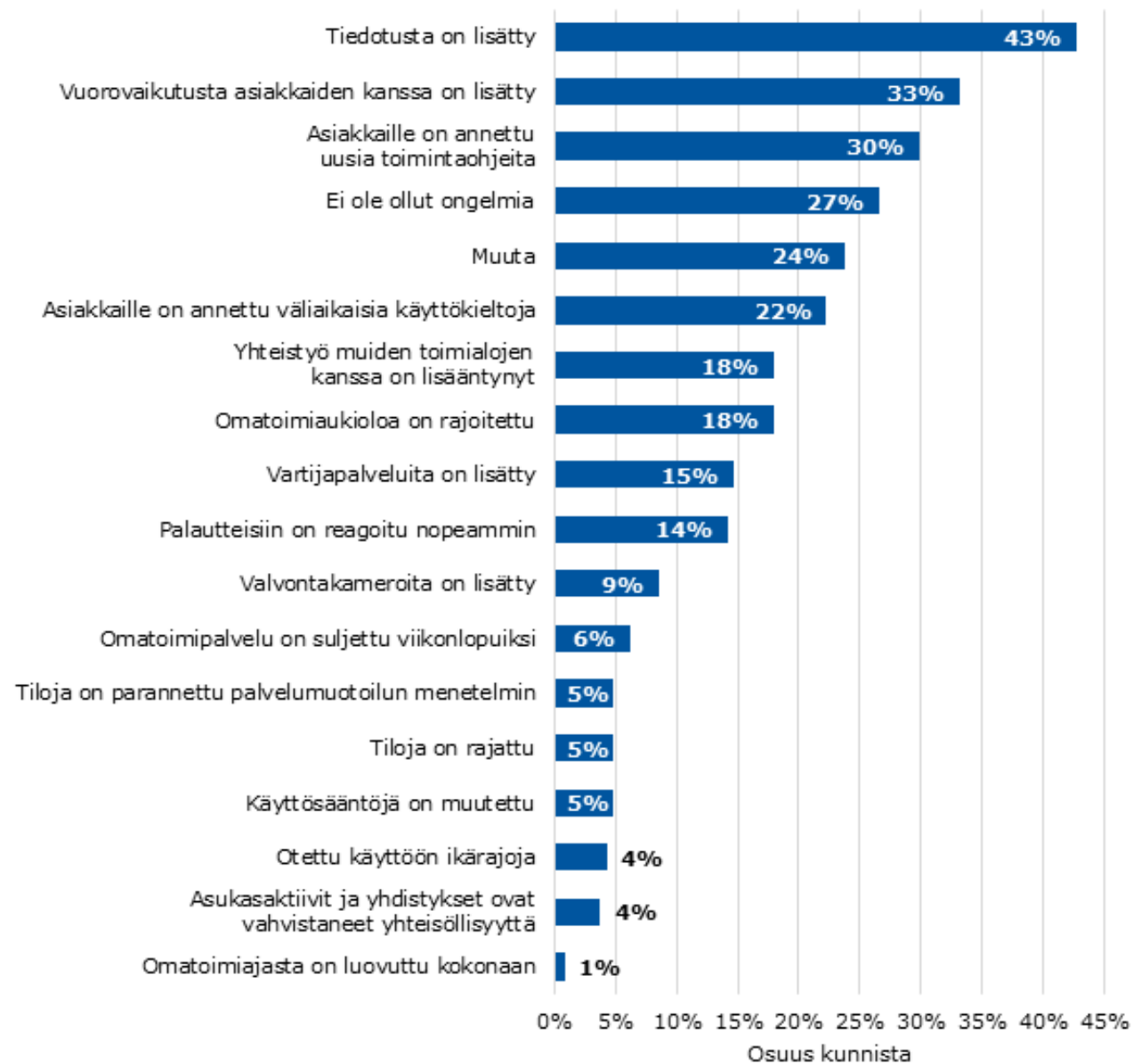
Aluehallintovirasto

Omatoimikirjasto haastaa sekä henkilökunnan että käyttäjät

- Joka neljännessä kunnassa oli esiintynyt haasteita. Sekä henkilökunnalle että asiakkaille se merkitsee muutosta toimintakulttuuriin, jossa saattaa esiintyä hikkoja. Henkilökunta ei voi kontrolloida tiloja kuten ennen, he eivät tunne kaikkia omatoimea käyttäviä asiakkaita ja pitää sietää epäjärjestystä.
- Käyttäjillä on yhä suurempi vastuu yhteisen tilan käytöstä. Pitää kunnioittaa toisia, tulla toimeen ja käyttäytyä asiallisesti kaikkien viihtyvyyden varmistamiseksi.
- Kyselyssä saadut vastaukset ovat olleet pääosaksi positiivisia (201/208 vastausta). Pieni määrä negatiivisia vastauksia liittyivät teknisiin ongelmiin ja toisia asiakkaita häiritseviin kirjastonkäyttäjiin.
- Asiakkaat ovat olleet erityisen tyytyväisiä pidemmistä aukioloajoista, viikonlopun aukiolosta ja rauhallisista hetkistä kirjastossa.

Minkälaisiin seurauksiin tai toimenpiteisiin ongelmat ovat johtaneet?

Aluehallintovirasto

Ongelmat voidaan ratkaista

- Kaksi perustavaa laatua olevaa ratkaisua, miten ongelmia voidaan välttää (vastausten mukaan)
  - 1. Ennakoida** mahdollisia ongelmatilanteita ja etsiä aktiivisesti ratkaisuja.
  - 2. Monialainen** yhteistyö on vahvuus!
    - **Tarkastele** jo suunnittelutyön aikana omatoimikirjaston toimintaympäristöä.
    - **Ota mukaan** käyttäjät, intressiryhmät, kolmas sektori ja toiset toimijat, kuten koulut, nuorisotoimi ja päättäjät jo suunnitteluvaiheessa. Se lisää yhteistä vastuuta yhteiselle tilalle.
    - Varaa riittävästi aikaa tekniikan toimittajille, jotta voitte tutkia järjestelmää ja suunnitella turvallisuusnäkökohdat.
    - Jos häiritsevää käytöstä alkaa ilmaantua, ei kirjasto yleensä ole ainoa paikka, jossa sitä esiintyy. *Kirjaston ei pidä koittaa selvitä yksin.* Tehokkain keino on tarttua asiaan moniammatillisesti ja käsitellä asia kaikkien toimintaympäristön toimijoiden kanssa.
    - Dokumentoi kaikki häiriöt, niin että mahdollinen selvitys tai päätös ei pohjaudu pelkkiin hajanaisiin muistoihin.

- Jos ongelmia ilmenee, on tärkeää että niihin tartutaan niin pian kuin mahdollista. Jos kyse on alaikäisistä, on erittäin tärkeää ensimmäiseksi ottaa yhteyttä huoltajiin. Rikosilmoitus tulee aina tehdä, kun on tapahtunut vahingonteko tai väkivaltaista käytöstä. Osa ongelmista voidaan välttää kun tiedostus on jatkuvaa, toistuvaa ja asetettu kirjastossa näkyvälle paikalle.

Keskustella ongelmia aiheuttavan henkilön kanssa.

Varaushyllyllä kyltti, ”muista lainata varauksesi!”

Huomauttaa kyltillä, että päihteiden käyttö kirjastossa kielletty.

Olemme yhdessä nuorisovaltuuston kanssa suunnitelleet kirjastotilojen käyttöä ja tiedostusmateriaalin näytävyyttä ja sisältöä niin, että se ottaa nuoret huomioon ja herättää siten enemmän huomiota.

Häiriköiville nuorille on tapaaminen kirjaston johtajan kanssa usein saanut käytöksen muuttumaan.

- Lue lisää vinkkejä raportin sivuilta!

“

Sisällön kehittämisestä

Aluehallintovirasto

Poimintoja vastauksista:

- ❖ Aktivoidaan tilojen yhteisöllistä käyttöä (44 %)
- ❖ Kehitetään tiloja asiakaslähtöisesti (41 %)
- ❖ Avataan lisätilaa omatoimikäyttöön (13 %)
- ❖ Laajennetaan aukioloaikoja (10 %)
- ❖ Koulutetaan vapaaehtoisia asukasaktiiveja omatoimiajalle (2 %)
- ❖ 11% vastanneista ei nähnyt kehittämistarvetta

“

Kysymyksiä omatoimiselle asiakkaalle

Aluehallintovirasto

Esim.

- ❖ Mitä tekee omatoimiajalla?
- ❖ Mitä palveluja käyttää?
- ❖ Kuinka kauan kerrallaan viettää aikaa omatoimikirjastossa?
- ❖ Kuinka usein käy?
- ❖ Käykö yksin, perheen tms. kanssa?
- ❖ Miksi käyttää?
- ❖ Käyttääkö kirjastoa vain omatoimisesti?
- ❖ Miten vaikuttanut omaa / lasten lukuharrastukseen/lukutaitoon? Lukuharrastukseen/lukutaitoon?
- ❖ Jne.

“

**”Tulevaisuuden
arvailua”**

Aluehallintovirasto

Ei paluuta entiseen

- ❖ Itsepalvelusta yhteistoimintaan
- ❖ Julkisen avoimen, maksuttoman tilan tarve ei vähene, etätyöntekijät
- ❖ Käyttäjien määrän kasvaessa työmäärä kirjastossa lisääntyy ja häiriökäyttäytyminen vähenee?
- ❖ Palvelu- ja työkuultuuri muuttuvat
- ❖ Kirjasto pop-up -tilana
- ❖ Asiakkaat eriytyvät: asiakaspalvelua kaipaavat ja karttavat
- ❖ Joka viidennessä kunnassa kirjastossa htv on ollut 2 tai alle jo ennen omatoimisuutta, niille omatoimi on kirjastopalvelujen pelastus
- ❖ Kirjastot/kunnat varautuvat talouden kiristymiseen
- ❖ Tekniikan kehitys

Aluehallintovirasto